

Skoliniai iš rusų kalbos dabartiniame lietuvių žargone: jų semantinė „aura“ ir likimas

Marija ZAVJALOVA

Straipsnio objektas: lietuvių žargono leksiniai skoliniai iš rusų kalbos. Tikslas: nustatyti svarbiausius skolinių semantikos pasikeitimo mechanizmus, kryptis bei priežastis. Metodai: struktūrinis–lingvistinis, lyginamasis, psicholingvistinis, socio-lingvistinis. Išvados: iš kitos kalbos skolinama leksika, prisitaikydama prie naujos kalbos semantinės sistemos, skirtingu laipsniu keičia reikšmę – pradedant tiesioginiu jos perkėlimu ir bai-giant visišku buvusio semantinio lauko suirimu bei naujos platių difuziškos reikšmės atsiradimui. Šis semantikos „išplovimas“ susijęs su miglotu pasiskolintų žodžių pirminės reikšmės suvokimu ir atitinka universalius svetimų žodžių užmiršimo dėsnius. Atsirandančios pasiskolintų žodžių semantikoje naujos reikšmės bei papildomos konotacijos žargono vartotojų akyse ir sudaro skolinių kalbos įvaizdžio specifiką.

Žargonas – tai įvairiapusis reiškinys, turintis socialinį, psichologinį bei lingvistinį aspektus, todėl tyrinėjant jį iš vienos pusės, negalima neatsižvelgti į kitas. Iš vienos pusės, žargonas – tai atskiros socialinės grupės kalba; antra vertus, – jis tos grupės vartojamas norint pabrėžti savo išskirtinumą arba dėl kokių nors kitų psychologinių priežascių; trečia, žargonas yra savarankiška sistema, sudaranti bendrinės kalbos dalį. Toliau bus nagrinėjamas būtent pastarasis, lingvistinis žargono aspektas, pagal reikalą bei galimybes atsižvelgiant ir į psychologijos (tiksliau – psicholingvistikos) bei sociologijos (tiksliau – sociolingvistikos) duomenis. Būtina iš kartu pasakyti, jog šiuo tyrinėjimu nepretenduojama į išsamią lingvistinę žargono analizę, o siekiama išnagrinėti tik vieną žargono gyvavimo bei vystymosi aspektą – jo sąveiką su kitomis kalbinėmis sistemomis, t.y. savotišką skirtingu kalbinių sistemų susirkimo vietą. Žargonas šiuo atžvilgiu yra dékingas tyrinėjimo objektas, nes telkiasi bendrinės kalbos paribiuose, kur liečiasi ir su kitų kalbų „paribiais“. Todėl ji galima pavadinti savotišku „buferiu“, prisiimančiu kitų sistemų įtaikas, aktyviai reaguojančiu į visus aplinkos pasikeitimus: žargono leksikoje vyksta bei atsispindi procesai, bendrinėje kalboje neįmanomi dėl normalizacijos ir standartizacijos reikalavimų. Taigi žargoną galima vertinti ir kaip savotišką kalbą, gimusią skirtingu kalbų sandūroje, paribiuose, ir kaip atitinkamą socialinį procesų rodyklę. Kaip tik todėl žargonas gali tapti lyg ir kokia bendra kalba, suprantama įvairių tautybių atstovams. Pasaulyje žinomas tokios šiuo tikslu vartojamos žargono kalbos: „[...] be JTO [Jungtinių tautų organizacijos] priimtų tarptautinio bendravimo kalbų, espe-

ranto ir kitų dirbtinių kalbų arba kalbininkų pakankamai ištirtų ‘uosto’ kalbų [...], esama daugybės [...] žargonų, kurie vaidina svarbų vaidmenį tiesioginiuose tarptautiniuose kontaktuose” [Елистратов 597]. Turbūt ir Lietuvoje jaunimo žargonas atlieka panašią funkciją – yra įvairių tautų atstovų tarpusavio bendravimo priemonė, įvairių masinių kultūrų sankirta, savotiška jų „pasienio teritorija“.

Dėl to iš kitos kalbos į žargoną skolinama leksika yra ne tik įdomus tyrinėjimo objektas, bet ir apibūdina pačios kalbos-šaltinio įvaizdį. Pažymėtina, jog būtent dabar, kai lietuvių kalboje vyksta atkakli kova su skoliniais (iš lietuvių kalbą verčiami net daugeliui kalbų bendri tarptautiniai žodžiai, su galvojami terminai naujoms, iš Vakarų atėjusioms realijoms apibūdinti), t.y. purizmo sąlygomis, žargone vyksta visai priesingi procesai: aktyviai skolinama leksika iš įvairių kalbų, su kuriomis tik susiduria dabartinis lietuvių jaunimas. Suprantama, kad paskutiniu metu jaunimo kalboje atsirado daug skolinių iš anglų kalbos – anglų kalba aktyviai įsisavinama ir vartojama. Tačiau keista, jog rusų kalba, regis, visai išstumta iš platių apyvartos (juoba kad jauniausios kartos žmonės jos né nemoka), į lietuvių žargoną vis dėlto gausiai prasiskverbia. Šį mechanizmą, regimai absurdiską, bendrinėje kalboje vykstant visai priesingiemis procesams, Weinreichas aiškina tuo, jog skolinys atitinkamose situacijose pavartojoamas kaip tik todėl, kad pati kalba, iš kurios jis pasiskolintas, asocijuoja su neigiamais reiškiniais: „Kai kuriose kontaktų situacijose leksinis skolinys žargono kalboje [...] vartojamas, kai pati svetima kalba yra susijusi su nemaloniomis situacijomis“ [Baйnрайх 100]. Dar viena priežastis, skatinanti tam tikrą visuomenės grupę vartoti žemo stiliaus kalbą, suterštą svetimybėmis, yra, kaip nurodo cituotas autorius, tiesiog noras pasipriešinti kalbos standartizacijai, dažniausiai propaguojamai intelektualų; tai savotiškas „anti-intelektualinis“ elgesys, susijęs su „anti-purizmu“, palankiu slengiu atsirasti. Angliškas pavyzdys: „Mūsų didžiuosiuose miestuose yra rajonų, kuriuose jaunimas tycia vengia vartoti ‘gryna’ anglų kalbą, norėdamas, kad ‘minia’ jų negalėtų apkaltinti ‘puikybe’“ [Bos-sard 701]. Taigi ir rusų kalbos skolinių paplitimą lietuvių žargone galima suprasti, betgi savaime įdomūs yra patys skolinių mechanizmai, kurie puikiai atskleidžia kai kurių bendrinėje kalboje vykstančių procesų esmę.

Prieš pradedant nagrinėti šių mechanizmų specifiką, verta trumpai apžvelgti patį skolinimosi reiškinį. Remiantis leksikos skolinimosi procesų tyrinėjimais, galima pabandyti pa-

analizuoti šio reiškinio priežastis. Tyrinėtojai [žr. Карлинский 112–114; Брейтер 55] išskiria tokius skolinimą skatinančius veiksnius: 1) konceptualios spragos skolinančiosios kalbos kognatyvineje sistemoje, kai skolinij atitinkančios sąvokos kalboje išvis nėra; 2) leksinės spragos skolinančioje kalboje, kai skolinys leidžia išreikšti sąvoką, kurią arba sunku išreikšti savosios kalbos priemonėmis, arba skolinys ją tiesiog išreiškia geriau; 3) kai norima kalbai suteikti atitinkamą stilistinį efektą; 4) kai norima leksemų suteikti teigiamas (arba neigiamas) konotacijas, kurių neturi atitinkamas skolinančios kalbos žodis. E. A. Karlinskis taip pat pažymi skolinimą skatinantį socialinį faktorių: tai svarbi socialinė skolinij funkcija kalboje (kai skoliniai dažnai vartojami būtent visuomeniniame gyvenime). Šio faktoriaus reikšmė gali augti arba mažėti priklausomai nuo kitų socialinių bei psichologinių priežascių: bendravimas su dvikalbiais pašnekovais; palankumas kitos kalbos atžvilgiu; kalbančiojo susijaudinimas. Atsižvelgiant į šiuos faktorius dabartinėje Lietuvos kalbinėje situaciijoje bei į skolinimą iš rusų kalbos, galima pažymeti, kad praktiškai visas minėtos priežastys su tam tikromis išlygomis čia veikia. Žargonui leksinių bei konceptualų spragų „uškaišmas“ skoliniais ypač aktualus, nes žargono vartotojui reikalingos leksikos bendrinėje kalboje dažnai iš viso nėra, ir tai liečia ne tik ekspresyvius, emocionaliai turtingus žodžius, bet ir tam tikras gyvenimo realijas, kurioms apibūdinti literatūrinė kalba priemonių neturi. Jeigu svetima, bet santykinių artima kalba tokias priemones turi sukūrusi, yra didelė galimybė, kad žargonas jomis pasinaudos. Taip pat žargono vartotojui labai svarbu suteikti savo kalbai atitinkamą ryškų stilistinį atspalvį, o atskiriems žodžiams – atitinkamas tikras papildomas konotacijas. Socialinė (visuomeninio vartojimo) rusų kalbos funkcija jau nebéra tokia svarbi, ir vis dėlto šis faktorius gali tebeturėti reikšmės dviem atžvilgiais: visų pirmą, tebéra gyva atmintis apie *buvusią* rusų kalbo socialinę funkciją (tokia atmintis nesąmoningai veikia net jauniausios kartos atstovus), kuri gali skatinti jos leksikos skolinimą ižargoną (su tam tikru pažeminimo bei ironijos atspalviu); antra, čia gali lemti ne tiek rusų kalbos *svarba* visuomenėje, kiek jos žymėtas socialinis vaidmuo – kalba gali būti seniai nebevarojama, kone visai pamiršta, tačiau žmonių kalbinėje (pa)sąmonėje gali išlikti toks ryškus jos įvaizdis, kad visi jos žodžiai savaime tampa tam tikru būdu žymėti.¹ Paskutiniai cituoto autoriaus išskirti faktoriai, liečiantys skirtingus bendravimo aspektus – komunikacinę, psichologinę bei emocinę, skolinius iš lietuvių žargoną irgi gali turėti įtakos. Apie dvikalbystės aktualumą Lietuvoje jau kalbėta: pakankamai didelė tikiemybė, kad kalbančiąjam pavartoju skolinį iš rusų kalbos, pašnekovas jį supras, didina ir paties skolinimosi tikimybę. Psichologinis palankumas kitos kalbos atžvilgiu tokiomis aplinkybėmis gali virsti ir savo priešingybe – nepalankumu, o tai, kaip toliau bus paaškinta, tam tikrais atvejais irgi gali skatinti skolinimą. Labai aktualus atrodo paskutinysis aspektas – susijaudinimas kalbant. Tyrinėtojai pažymi, kad iš vienos kalbos į kitą pereinantys žodžiai dažnai kaip tik įgauna

ryškiai ekspresyvų atspalvį. Kartais skolinys ir tevartojas vien norint savo kalbai suteikti ekspresyvumo.

Be minėtų veiksnių, būtent skolinimasis į žargoną pasižymi dar viena ypatybe: atskirų socialinių grupių vartojami skoliniai visuomet turi „slapto kalbos“ funkciją, t.y. leidžia išskirti žargono vartotojus iš visų kitų ta kalba kalbančiųjų, igalinti juos kalbėti liekant aplinkinių nesuprastiems. Šiuo atžvilgiu dabartinio lietuvių žargono skolinius galima palyginti su rusų „hipiu“ kalba, įsigalėjusia tarp didmiesčių jaunimo XX a. 60–70 metais. Labai populiarūs tuomet tapo „Vakarai“, anglakalbė muzika, ir viskas, kas buvo susiję su anglų kalba, savaime įgavo tam tikrą teigiamą atspalvį. Idomu, kad skoliniai iš anglų kalbos į rusų žargoną pateko visiškai nepakeisdami reikšmės – dažniausiai tai buvo ekvivalentai, rusų kalboje tik įgavę papildomą atspalvį, reiškiantį maždaug ‘savas, mūsiškis, mūsų rato, ypatingas, teigiamas’. Parodyžžiu: *xaep* ‘ne šiaip plaukai, bet ilgi, kaip hipio’, *gerla* ‘mergina – mūsiškė’, *фазер* ‘užjaučiantis, suprantantis tėvas’ [Радзиховский, Мазурова 129–130]. Žargono anglizmai turėjo tikslą ne tik pabrėžti žmogaus priklausymą atitinkamai grupei, bet ir jo nepriklausymą kitiems, aplinkiniams – išsiskyrimą iš bendros masės ir grupinį atsiribojimą, uždarumą. Vis dėlto šis procesas čia greičiausiai kiek kitoks nei dabartiname lietuvių žargone: rusiški skoliniai lietuvių žargone gal ir prisideda prie grupinio susivokimo („slapto kalbos“ funkcija, kaip sakyta, būdinga bet kokiam žargonui), tačiau jie ne tik atskiria tam tikrą žmonių grupę nuo visuomenės, bet kartu ir priskiria, atveria ją kitai, šiuo atveju rusams, kuriems tampa suprantama atitinkama žargono leksika. Todėl ir konotacijos, kurias įgauna skoliniai, čia yra visai kitokios: anglų kalbos skoliniai rusų žargone turėjo ryškiai teigiamą atspalvį, o rusizmai lietuvių žargone tokio atspalvio neturi, priešingai, jie paprastai žymi blogias, neigiamas objektų savybes. Teminės skolinij grupės irgi yra iškalbingos: rusų žargono anglizmai žymi įprastas, dažnai vartojamas sąvokas, kurias norima nuo aplinkinių šitaip nuslėpti (parodyžžiu, narkotikus bei jų instrumentarijų), o lietuvių žargono rusizmai, be tiesioginės visiems žinomas reikšmės, dažniausiai turi semantinį atspalvį ‘blogas, nevykės, netikras, perdetas, pernelyg stiprus’.

Ir tai, kad skoliniai iš anglų kalbos išlaiko nepakitusią reikšmę, galima paaiškinti gana aukštą anglų kalbos statusu – stengiamasi gerai ją išmokti ir įsisavinti tikrąsias jos žodžių prasmes. Kitaip atrodo požūris į rusų kalbą lietuvių jaunimo aplinkoje: kadangi vis silpniau bemokama pati kalba ir mažiau lieka gerai ją mokančių, tikslios žodžių reikšmės niekam nerūpi ir gali būti lengvai iškraipomos bei pakiečiamos.

Kaip tik tokie semantiniai pakitimai ir yra pagrindinis šio straipsnio objektas. Medžiagos tyrinėjimui semtasi iš šiuolaikinio žargono duomenų bazės, sudarytos vadovaujant Vilniaus universiteto Lietuvų kalbos katedros bendradarbiui Egidijui Zaikauskui.² Visi tyrinėjimui panaudoti šios duomenų bazės žodžiai buvo patikrinti apklausiant autorei as-

meniskai pažistamus žargono vartotojus. Duomenų bazėje užfiksuotoms ir informantų išsakytomis žodžių reikšmėms supatus, atitinkamos leksemos laikyti pakankamai paplitusiomis, o jų semantinis laukas – pakankamai kompaktišku. Ir priešingai, nesutampantys atsakymai (kai informantų supratimas skyrėsi nuo nurodytos bazėje reikšmės) įvertinti kaip semantinės difuzijos požymis (jos dinamiką, pavyzdžiu, atspindi tai, kad apklaustieji yra santykinių vyresni už medžiagą duomenų bazei rinkusius studentus, iš ko galima spėti, jog skirtingais laikotarpiais tas pats skolinys reiškia ką kita). Verta pabrėžti, kad žargono leksemos reikšmė gali keistis ir priklausomai nuo vartojimo situacijos, tikslų bei vartotojų savybių. Kai kurių žodžių „biografija“ yra ganetinai įdomi.

Jau pradinė skolinių iš rusų kalbos analizė parodė, kad juos galima suskirstyti į grupes pagal skolinimosi būdą, integracijos į kalbą laipsnį ir reikšmės pasikeitimą. Paprasčiausias skolinių kelias į lietuvių kalbą – tai tiesioginis perkėlimas iš vienos analogiškos sistemos į kitą, tai yra skolinimasis iš rusų žargono į lietuvių žargoną. Tokie žodžiai kartais visai nekeičia prasmės, pavyzdžiui: *abłomas* ‘nesėkmė’ (< rus. *облом* ‘tas pat’), *čiuvicha* ‘panelė’ (< rus. *чубиха* ‘tas pat’), *strelkės* ‘susitikimo vietas paskyrimas’ (< rus. *стремка* ‘tas pat’), *prikolas* ‘kažkas juokingo, keisto, įdomaus’ (< rus. *прикол* ‘tas pat’), *čiotka* ‘puiku’ (< rus. *чёtkо* ‘tas pat’). Tokie skolinių gali būti integruojami į kalbą trimis būdais: pirma, paprasto skolinimosi būdu, nepakeičiant formos (kaip kad pateikti pavyzdžiai). Antra, jie gali būti verčiami, tai yra jų forma gali būti gryna lietuviška, pavyzdžiui: *šeštas* ‘tarinas, žmogus, vykdantis kitų paliepimus’ (< rus. *шестерка* ‘tas pat’), *primesti* ‘išsivaizduoti’ (< rus. *прикинуть* ‘tas pat’), *užrišti* ‘liautis, mesti’ (< rus. *заязать* ‘tas pat’). Dažniau verčiami frazeologizmai, pavyzdžiui: *stogas važiuoja* ‘eina-ma iš proto, neprotingai elgiamasi’ (< rus. *крыша едем* ‘tas pat’), *išplauti pinigus* ‘pateisinti nepadorias pajamas’ (< rus. *отмыть деньги* ‘tas pat’), *nereikia lia-lia* ‘nepasakok nesąmonių’ (< rus. *не надо ля-ля* ‘tas pat’). Ir, trečia, dažniausiai tokie posakiai virsta „makaronizmai“, tai yra išverčiami ne iki galio ir tampa hibridais, pavyzdžiui: *ant prikoło* ‘šiaip sau’ (< rus. *но приколу* ‘nerimta’), *prie babkių* ‘turtinges’ (< rus. *нpu бабках* ‘turintis pinigų’), *prasukt dielas* ‘atlikti iki galio kokį nors reikalą’ (< rus. *прровернуть дело* ‘tas pat’).

Pažymėtina, jog tokiose hibridinėse konstrukcijose nekeiciant pasiskolinamas tik pagrindinis žodis (dažniausiai daiktavardis), o jį papildančios kalbos dalys išverčiamos. Tas pat nutinka ir vieno žodžio ribose, kai pasiskolinama šaknis, o priešdėliai ir priesagos išverčiamos, pavyzdžiui: *užsigrūzinti* ‘susimąstyti’ (< rus. *загрузиться* ‘1. tas pat’, ‘2. prisigerti’), *užsikačialinės treniruoti kūno*’ (< rus. *накачаны* ‘tas pat’), *atsifutbolinti* ‘atsikratyti’ (< rus. *отфутболить* ‘tas pat’). Užfiksuočių įdomūs atvejai, kai tokiuose hibriduose du svetimos ar abiejų kalbų žodžiai sujungiami į vieną, pavyzdžiui: *per žostkai* ‘per daug smarkiai’ (< rus. *жёстко* ‘tas pat’), *dafiga* ‘daug’ (< rus. *до фига* ‘tas pat’).

Iš trijų aukšciau aprašytų skolinių rūsių daugiausiai pavyzdžių aptikta pirmosios, tai yra neišverstų skolinių, jėjisių į kalbą ta pačia forma kaip ir kalboje-šaltinyje. Bet nepaisant „trumpo kelio“, kuriuo jie pateko į lietuvių kalbą, tokį skolinių vartojimo istorija dažniausiai būna ilga – dauguma šių žodžių jau į rusų šiuolaikinį jaunimo žargoną (iš kur jie greičiausiai ir pateko į lietuvių kalbą) atėjo iš kriminalinio žargono, gerokai pakeitę reikšmę. Pavyzdžiu, žodis *zapaldo*, turintis lietuvių ir rusų dabartiname žargone reikšmę ‘nesėkmę, kiaulystę, nederamas elgesys’, yra kilęs iš žodžio *на́дла* ‘netikės, niekingas žmogus’; *bespredielas*, atitinkantis rusų plačiai vartojamą *беспредел* reikšme ‘anarchija, elgesio ribų nepaisymas’, nusikaltelių žargone turėjo reikšmę ‘maištą zonoje, veiksmą, neatinkantys nusikaltelių bendrabūvio taisylių’; labai paplitęs žodis *tusovkė*, kuris ir lietuvių, ir rusų kalbose reiškia ‘pobūvis, pasibuvimas’, kriminaliniam žargone visų pirma reiškė ‘mušlynės’. Čia pat galima paminėti ir skaidrios reikšmės žodžius *stukačius* ‘iškundėjas’ (< rus. *стукач*); *mentai* ‘policininkai’ (< rus. *менты* – pirminė reikšmė ‘prižiūrėtojai’, iš lenkų *męty* ‘padugnės’); *varanokas* ‘policijos automobilis’ (< rus. *воронок* – anksčesnė reikšmė ‘automobilis sulaikytų pervežimui’ atsirado Sovietų Sajungoje 30-aisiais metais dėl tam tikslui naudotų tokų liūdnai pagarsėjusių uždarų juodos spalvos automobilių); *atmazkė* ‘pasiteisinimas’ (< rus. *отмазка*). Taigi reikšmė čia pakito jau žodžiu pereinant iš vienos vartojimo sferos į kitą, o ne iš vienos kalbos į kitą. Galima sakyti, kad reikšmė savotiškai „suminkštėjo“ ir prasiplėtė, bet svarbiausias jos komponentas išliko (pvz., *tusovkė* ‘pasibuvimas su mušlynėmis’ → ‘bet koks pasibuvimas’³; *atmazkė* – ‘pasiteisinimas, alibi kvotoje’ → ‘bet koks savo veiksmų pateisimas, atskalbinėjimas’).

Stebint reikšmės kitimo mechanizmus vienos kalbos ribose, juos galima palyginti su žodžiu „likimu“ svetimos kalbos sąlygomis, kai žodis atkeliauja iš kitos kalbinės sistemos, bet tos pačios vartojimo sferos. Pakitusios reikšmės skolinius iš rusų kalbos į lietuvių žargoną galima suskirstyti ir pagal jų šaltinių tos pačios kalbos ribose (tai gali būti žargonas, šnekamoji kalba arba literatūrinė kalba), ir pagal jų pakitimo laipsnį (kai kurie žodžiai pakinta tiesiog neatpažistami, o kai kurie tik įgauna tam tikras papildomas konotacijas, prasiplečiant ar susiaurėjant pirminei reikšmei). Tarp pastarojo tipo skolinių daug yra būtent literatūrinės kalbos žodžių, kurie rusų kalboje neturi jokio žymėto atspalvio ir jokiam žargonui nepriekauso. Pavyzdžiui: *dišovas* ‘pigus’ (< rus. *дешевый*); *volosai* ‘plaukai’ (< rus. *волося*); *ličikas* ‘veidas’ (< rus. *личико*); *praznikas* ‘šventė’ (< rus. *праздник*); *abstanovkė* ‘aplinka’ (< rus. *обстановка*); *pachodkė* ‘eisenā’ (< rus. *ноходка*). Tokie žodžiai pasiskolinti dažniausiai įgauna neigiamas konotacijas: pavyzdžiui, *praznikas* – ne šiaip šventė, o neaišku kokia; *pachodkė* – šleiva, keista eisena ir t.t. Net jeigu neigiamas komponentas tiesiogiai į reikšmę nejina, gana, kad pats žodis priklauso žemo stiliaus kalbai, tuo kartais savaime sukeldamas komišką efektą.⁴ Kai kurie

žodžiai tą komišką ar neigiamą atspalvį jau įgavo kaip nuo-latinų reikšmės komponentą, pavyzdžiu, žodis *cekavas* (< lenkų *czeckawy* ‘idomus’) duomenų bazėje aiškinamas tik kaip ‘bloga prasme smalsus’.

Tokias atvejas žodžio reikšmė (kalboje-šaltinyje neutrali) stilistiskai nužeminama, įgauna „nerimtumo“ atspalvį, kaip antai veiksmažodžiuose *stradalinti* ‘apsimestinai jaudintis, perdėti savo problemas, pernelyg skūstis’ (< rus. *смрадать* ‘kenteti’). Toks nerimtumo atspalvis, kartais kaip papildoma perlenkimo konotacija, lemia dar vieną skolinių reikšmės pakitimo rūši – literatūrinės kalbos žodžiams su-teikia nebūtą perkeltinę reikšmę. Pavyzdžiu: *domas* ‘bendrabutis’ (< rus. *дом* ‘namas’); *sundučiokas* ‘rankinukas’ (< rus. *сундучик* ‘skrynelė’)⁵; *kalakolčikas* ‘nekaltas vaikinas’ (< rus. *колокольчик* ‘varpelis’); *paplavokas* ‘lengvabūdis’ (< rus. *полавок* ‘plūdė’); *ulybačka* ‘tokia extasy narkotiko atmaina’ (< rus. *улыбочка* ‘šypsenėlė’). Pažymėtina, kad dauguma šių žodžių vartojami su mažybine priesaga, taip dar paryškinant nerimtumo atspalvi ir suteikiant papildomą komiškumą. Kita vertus, esama ir reikšmės sustiprinimo atvejų, pavyzdžiu: *atvečaju* ‘užtikrinu, garantuoju’ (< rus. *отвечаю* ‘atsakau’ – irgi turi atsakomybės reikšmę, bet ne daugiau nei lietuvių bendrinės kalbos *atsakyti*, žargone ne-vartojanamas). Reikia pabrėžti, jog toks metaforinis žodžių reikšmės pakitimas, iš esmės neišeinantis už tikrosios žodžio semantikos ribų, atspindi šių žodžių potencialią semantišką, kuri gali pasireikšti ir jų „gimtojoje“ kalboje. Idomu, kad kai kurie iš pateiktų žodžių turi atitikmenis ir rusų žargone, tačiau kiek kitokios reikšmės: pavyzdžiu, *дом* rusų žargone gali reikšti ‘stotis’, ‘galva’ arba ‘hašišas’; *колокольчик* – ‘varpa (vyro lytinis organas)’, ‘kapšelis’ arba ‘jaunas patrauklus homoseksualas’; *полавок* – ‘prieplauka’, ‘žmogus, sergantis šlapimo nelaikymu’ arba ‘dokumentai, laiduojantys lengvatas’ [БСЖ, 163, 271, 461]. Imanoma, kad kai kurie rusiški žodžiai ir rusų kalboje tam tikrais atvejais įgautų tokias pat reikšmes, kaip lietuvių žargone, bet vis dėlto krenta į akis skolinių semantikos pakitimo kryptis – atsirandančios visų jų papildomas konotacijos (o ir pati pasirinktos leksikos semantika) dažniausiai sudaro vientisą kompleksą.

Visas atsirandančias papildomas skolinių konotacijas galima apibendrinti kaip ‘netikras, dirbtinis, blogas, netikės, neaiškus, nerimtas, juokingas, per didelis, per stiprus, iškraipyta’. Galimas daiktas, tokį vieningą reikšmių rinkinį lemia požiūris į pačią skolinių kalbą. Žodžio pakitimas jam pereinant į kitą kalbinę sistemą – tai tarsi jo atspindys iškreiptame veidrodyje, per atitinkamo įvertinimo prizmę, kurią sąlygoja kalbų vartotojų tarpusavio santykiai. Be abejo, tai visų kalbų tarpusavio sąveikos ypatybė, todėl gali būti įdomu šiuo atžvilgiu palyginti kokios nors vienos kalbos skolinius iš įvairių kalbų. Čia pateiksime tik du pavyzdžius iš rusų žargone: 1) *аллес* reiškia ‘galas (kam nors), baigta’ – aiškiai sustiprinta vok. *alles* ‘viskas’ reikšmė [БСЖ 34] – rodo atitinkamą požiūrį į vokiečių kalbą, lemianti papildomas reikš-

mės konotacijas ‘griežtas, neatšaukiamas, rūstus’ (tarp kitko, panašiai lietuvių žargone pakito rusų *всё* ‘viskas’ reikšmė – ‘baigta, galas’); 2) *дарлинг* ‘meilužis, partneris, kuriu moteris nejaučia ypatingų jausmų’ [БСЖ 147] (< anglų *darling* ‘brangusis, mielasis’) turi papildomą konotaciją ‘netikras, melagingas, dirbtinis’. Aišku, norint daryti išvadas apie vienos kalbos įvaizdį kitos kalbos vartotojų akyse, būtina išsami visų pavyzdžių analizė, bet ir šedu atrodo tipiški. Pažymėtina, kad panašias konotacijas, kaip lietuvių, įgauna ir latvių žargono skoliniai iš rusų kalbos, plg.: *čабатас* ‘blogai padaryti arba nunešioti batai’ (< rus. *чеботы* ‘au-liniai batai’); *рабочик* ‘nekvaliifikuotas darbininkas’ (< rus. *рабочник* ‘darbininkas’); *сапожник* ‘drimba’ (< rus. *саножник* ‘batsiuvys’) [ЛŽV 35, 125, 131].

Visą aptartą skolinių, teigavusių papildomas konotacijas, grupę galima įvertinti ir svetimos kalbos mokėjimo atžvilgiu: šie pavyzdžiai rodo pakankamai gerą kalbos mokėjimą – pasiskolintų žodžių pagrindinę reikšmę nepakito, o tik įgavo naują atspalvį. Tačiau esama ir tokia atvejų, kai skolinių keičia būtent pagrindinę savo reikšmę, t.y. kai jam ir tieleka toji papildoma konotacija. Tokie pakitimai dažniausiai būdingi žodžiams, patekusiems į lietuvių kalbą ne iš bendrinės rusų kalbos, o jau iš rusų žargono. Pavyzdžiu: *заява* ‘(pareikšta) nuomonė’ (< rus. *заявка* ‘pareiškimas į miliciją, pretenzija’) – žodžiui praradus pagrindinę reikšmę, išliko tik vienas jos komponentas ‘(kažko) pareiškimas’; *прибамбас* ‘privalumas’ (< rus. *прибамбас* ‘1. nereikalingi, neskoningi papuošalai, atitinkantys prestižo reikalavimus’, ‘2. (tuščias) pokštas, šmaikštus posakis’⁶) – išlieka tik papildomas atspalvis ‘kitų neturimas reikmuo, keliantis prestižą’, bet pati reikšmė iš esmės pasikeičia. Kartais buvusi reikšmė tik sustiprinama, pavyzdžiu: *маячинтis* ‘maišytis, painiotis po kojomis’ (< rus. *маячить* ‘dunksoti, šmékšoti’, prk. ‘kurių laiką vaikščioti pirmyn ir atgal kam prieš akis’, žargone – ‘ką nors rodyti’, ‘duoti ženklus apie ateitį, apie pavojų ir pan.’) – prie pagrindinės reikšmės prijungiamą dar papildoma – ‘ne tik vaikščioti, bet įkyria’; reikšmė gali ir susilpnėti, pavyzdžiu: *najezdas* ‘kabinėjimas’ (< rus. *наезд* ‘užvažiavimas’, perkeltine reikšme – ‘spaudimas ką nors padaryti’) – išlieka tik komponentas ‘pristoti, norėti kažko iš ko nors’. Reikšmė gali susiaurėti, pavyzdžiu: *залиotas* ‘pinigų neturėjimas’ (< rus. *занёт* ‘užskridimas, užlėkimas’, perkeltinė reikšmė – ‘staigus patekimas į nemalonią padėtį, dažniausiai kalbant apie neplanuotą nėštumą’) – išlieka ‘blogos padėties’ atspalvis, bet visiškai pasikeičia turinys; bet gali ir prasiplėsti, pavyzdžiu: *žulikas* ‘norintis kam nors pakenkti žmogus’ (< rus. *жулик* ‘vagis, sukcius’) – taigi iš ‘vagystė, suktybė’ randasi bet koks ‘kenkimas’. Žodis gali ir visai pakieisti prasmę, pasilikdamas tik bendrą neigiamą atspalvį, pavyzdžiu: *жертва* ‘nevykėlis (norint pažeminti ar pajuokti)’ (< rus. *жертва* ‘auka’, žargone vartojanamas pejoratyviniuose posakiuose *жертва аборта*, *классовой борьбы*, *чахотки*, *красного меppopa* ‘aborto, klasių kovos, džiovos, raudonodo teroro auka’, ironiškas, plūstamas arba lipšnus, priklau-

somai nuo situacijos, apibūdinimas) – išliko tik pirmoji posakio dalis, rusų žargone atskirai nevartojama; *mudakas* ‘melegis’ (< rus. *мудак* ‘nevykėlis, kvailys, niekšelis’) – rusų kalbos žodis tokios reikšmės neturi, bet įdomu, jog kai kurių etimologiją jis siejamas su lotynų *mendax* ‘melagingas’, *menda*, *mendum* ‘melas’ [Фасмер II 670, nors pats Vasmeris tokia prielaida abejoja]. Tai labai įdomus sutapimas, nors, žinoma, gali būti ir visiškai atsitiktinis.

Taigi antrame žodžių reikšmės pakitimo etape išlieka ir pagrindiniu tampa periferinis semantinio lauko fragmentas, antraičiellei reikšmė arba atspalvis. Gali būti taip, kad pirmame reikšmės vystymosi etape (kurį aptinkame žargone) denotatu tampa koks nors konkretus (palyginti su pirmaja žodžio prasme) objektas. Antrajame etape, kompensuojant miglotą tapusią pirminę žodžio prasmę, reikšmė gali vėl prasiplėsti. Įdomu, kad panašūs reiškiniai pastebimi ir latvių žargone: *baraklo*, skolinys iš rusų žemo stiliaus *бараҳло* ‘visokie prasti daiktais, drabužiai’, latvių žargone īgavo reikšmę ‘didelė netvarka’ [ЛŽV 23] – visai pasikeitusi semantika su teišlikusiu neigiamu atspalviu.

Tokie dažnai netikėti reikšmės pasikeitimai paaškinami žargono žodžių difuziškumu – daugelis jų turi išvis sunkiai apibrėžiamą reikšmę, kurią kalbos atstovai apibūdina ne viisi vienodai ir tiksliai. Skiriasi įvairių miestų, įvairių socialinių grupių žargonai, nekalbant jau apie atskiro kalbos atstovo ypatybes. Kadangi jaunimo žargonas yra atvira kalbinė sistema, ji leidžia ir tokią įvairovę. Ir vis dėlto vienos kalbos ribose kiekvienas žodis turi daugmaž apibrėžtą (kad ir kokį platų) semantinį lauką, nes kitaip jis ta kalba kalbančiems būtų visai nesuprantamas. Visai kitokia situacija susidaro žodžių pavartojuis kitos kalbos atstovui: nebūdamas griežtai apibrėžtas, jis patenka į aplinką, kur išvis nebegali būti suprastas adekvacių – kitos kalbos atstovams toji kalbinė sistema, iš kurios jis atkeliau, nėra įprasta. Kuo prasciau naujieji vartotojai moka kalbą šaltinių, tuo neaiškesnė jiems tokio žodžio prasmė, tuo platesnis darosi jo semantinis laukas ir tuo didesnis tampa reikšmės variantų pasirinkimas. Miglotas žodžio supratimas savaime skatina remtis tolimesnėmis konotacijomis, atsitiktinėmis asociacijomis, galbūt netgi fonetiniaisiais žodžio sąskambiais.

Tokiais atvejais žodžiai īgauna iš pirmo žvilgsnio ir visai nemotyvuotų reikšmių. Pavyzdžiu, *zakūska* ‘nieko vertas žmogus, tuščia vieta’ (< rus. *закуска* ‘užkandis’, gal sąskambis su žodžiu *ре́диска* ‘blogas žmogus?’) – jokios panašios reikšmės rusiškasis žodis neturi; *čistaplotnas* ‘tikras baikeiris’ (< rus. *чистоплотный* ‘valyas, skaistus, doras’) – tikriausiai neteisingai suprastas gimininingas žodis *чистый* reikšme ‘grynas, tikras’; *padlyza* ‘nuolat pažadų netęsiantis žmogus, linkęs pavesti’ (< rus. *подлизза* ‘pataikūnas’) – vienintelis likęs bendras prasmės atspalvis yra nebent veidmainystė. Tokie semantiniai „nukrypimai“ atsiranda ne tik žodžius neteisingai suprantant, bet kartais iškreipiant ir jų formą.

Kai kurios iš pirmo žvilgsnio nemotyvotos žodžių reikšmės paaškėja juos palyginus su panašiais savo forma žom-

džiais, pavyzdžiui: *skuka* ‘godus žmogus’ (< rus. *скуча* ‘nuobodus’ reiksmė gali būti susijusi su rusų *скряга* ‘šykštuo- lis’; *atchodai* ‘bloga savijauta’ (< rus. *отходы* ‘atliekos’) – su rusų *отходняк* ‘būsena praėjus girtumui’; *nasosas* ‘bučinio žymė’ (< rus. *насос* ‘pompa, siurblys’), bet *засос* – kaip tik ‘bučinio žymė’. Įdomiausias iš visų tokio pobūdžio žodžių turbūt yra *morozas*, ypatingas tuo, kad niekas išvis negali bent kiek tiksliau apibūdinti jo reikšmės, paprastai pasakoja labai vaizdingai, pavyzdžiui: ‘toks, kuris važinėja prabangiu automobiliu, pasipuošęs piršto storumo aukso granatinėle’ ir pan., bet labai įvairiai – pradedant ‘nusikaltėliu’ ir baigiant ‘policininku’.⁷ Iš tikrujų rusų bendrinės kalbos žodis *мороуз* jokių panašių reikšmių neturi, bet žargone esama žodžio *отморозок*, turinčio kaip tik tokią plačią reikšmę: visų pirma, tai ‘jokių principų neturintis nusikaltėlis’ (iš kriminalinio pasaulio), o šiuolaikiniame jaunimo žargone – ‘kvailas, tamsus’, ‘keistas, pamičęs’, ‘neturintis sąžinės, kuriam į viską nusispaut’, ‘lengvabūdžkai švaistantis pinigus, negražinantis skolą’. Kaip matome, kuo didesnė žodžio reikšmės įvairovė ir kuo platesnis jo semantinis laukas, tuo vaizdingesni jo apibūdinimai. Tai paaškinama pačiais žodžių suvokimo ypatumais: kuo sunkiau situaciją trumpai drūtai apibūdinti, tuo laisviau ją galima vaizduotis ir atitinkamai vaizdingai apsakyti.⁸

Būtent tokiu miglotu suvokimo vaizdingumu paaškinamas ir rusiško posakio dėmenų sujungimas skolinantis į vieną žodį – puikus tokio reiškinio pavyzdys yra žodis *padišokė*, lietuvių žargone turintis reikšmę ‘dėvėtų drabužių krautuvė’ (< rus. *но дешоек* ‘labai pigiai’). Tokiais atvejais žodžio reikšmė suvokiamas kaip „geštaltas“ – nediskrečiška visuma, kurioje atskiro kalbos dalys neišskiriamos. Tai ir lemia žodžio semantikos iškraipymus: bendros reikšmės rusų šnekamosios kalbos posakis (tinkantis bet kokiam papiginiui) lietuvių žargone īgauna visai konkrečią prasmę – ‘parduotuvė, kurioje (dėl tam tikros priežasties) žemos kainos’. Tokį žodžių prasmės pokytį galima laikyti universaliu kitos kalbos skolinių prisitaikymo dėsningumu: pavartotas tam tikroje situacijoje blogai suprastas svetimas žodis sąmonėje su ta situacija susiejamas ir tampa svarbiausio jos požymio apibūdinimu. Ši reiškinį galima palyginti su pradedančių motyktis vaikų kalba – kiekvieną naują žodį vaikas suvokia konkrečios situacijos kontekste ir visų pirma ji vartoja visai situacijai apibūdinti, neskirdamas kalbos dalių: „Tikrovę kalba įsisavinti vaikas pradeda įvardydamas situaciją kaip nesuskaidytą vienį, kuriame objekto, veiksmo bei požymio ženklai sujungti į nedalomą visumą“ [Лепская 129]. Panašios būta ir filogenetinės žodžių raidos: „Pirminis žodis turėjo tik nepastovią difuzišką reikšmę, kuri tapdavo aiški tik simpraktiniame kontekste [...]. Taigi visa kalbos istorija – tai ėjimas nuo simpraktinio konteksto, kuriame žodis yra įpinatas į praktinę situaciją, kalbos kaip savarankiškos kodų sistemos išsiskyrimo link“ [Лурия 33–35].

Taigi visus aprašytus žodžių reikšmės pakitimus galima išrikuoti pagal jų suvokimo laipsnį, priklausomą nuo to, kaip

žargono atstovai moka skolinimosi kalbą. Pirmas skolinių prisitaikymo etapas yra paprastas perkėlimas iš vienos kalbos žargono į kitos žargona ir atitinka gerą jų reikšmės suvokimą, kuris liudija gerą kalbos mokėjimą, praktiskai bilingvizmą, nes pasiskolinti žodžiai šiuo atveju tarsi lygiagrečiai gyvena dviejose kalbinėse sistemoje, abiejose struktūrose užimdami vienodą padėtį. Kitas žodžių prasmės pakitimo etapas – skolinimasis į žargoną iš literatūrinės kalbos, suteikiant žodžiui tam tikras papildomas konotacijas, iškreipiančias pradinę žodžio reikšmę. Šis etapas rodo atsiradusį neigiamą požiūrį į skolinimosi kalbą, išlikus pakanamai geram tos kalbos mokėjimui (aišku, neigiamas požiūris nepadeada geriau įsisavinti kalbos, nes jau trukdo adekvačiai ją suvokti). Trečias skolinimosi etapas susijęs su iš dalies iškreipta žodžio semantika – pagrindinė reikšmė gali būti ištumta į periferiją, susiaurinta arba išplėsta, sustiprinta arba susilpninta (priklasomai nuo vidinės žodžių struktūros ypatumų), pagaliau gali telkti vienas reikšmės atspalvis, požymis arba papildoma konotacija. Paskutinis skolinimosi etapas – kai pirminis žodžio semantinis įvaizdis jau visiškai išblukęs, žodis jau visiškai praradęs savo pradinę reikšmę, o svarbiausiais jo reikšmės požymiai yra tapę papildomos, šalutinės asociacijos, susijusios su jo fonetine forma, su panašiaisiais girdētais žodžiais.⁹ Pastarasis etapas žymi skolinių kalbą jau išeinant iš apyvartos, žmones jos nebemokant. Dabartinėje Lietuvos kalbinėje situacijoje šis procesas vyksta labai greitai: tai rodo skirtumas tarp studentiško jaunimo (apie 20 metų) ir kiek vyresnės kartos (apie 30 metų) apibrėžiamų skolinių reikšmės.

Tačiau tokis iškraipimas nevyksta visiškai nepriklasomai nuo visos kalbinės sistemos – nors liečia tik kalbos pakraščius, jis negali neatitinkti ir visos leksinės sistemos struktūroje. Kaip rašė Vogtas, „bet koks sistemos praturtėjimas arba nuskurdimas neišvengiamai sukelia visų jos skiriamųjų opozicijų pertvarkymą. Prielaida, esą naujas elementas pačiai tik pridedamas prie sistemos, jį priimančios be jokių pasekmų, griauna patį jos kaip sistemos supratimą“ [Vogt 35]. Kadangi skolinami žodžiai visuomet atstovauja kažkokiai

Rinkiniai pavyzdžiai, iliustruojantys skolinių iš rusų kalbos semantinio pakitimo etapus

<i>Reikšmė lieka nepakitusi</i>	<i>forma nepakitusi</i> <i>depresūcha ‘depresija’ (< rus. депрессия); lapūchas ‘kvailėlis’ (< rus. лонух); mordabojus ‘muštinės’ (< rus. мордобой); durdomas ‘beprotnamis’ (< rus. дурдом); pričionas ‘sukuošena’ (< rus. привесон); roža ‘veidas’ (< rus. рожа); čerdakas ‘galva / smegmenys’ (< rus. черепак); koža ‘odinė striukė’ (< rus. кожа); čiūvha ‘panelė’ (< rus. чубуха); strelkės ‘susitikimo vietas paskyrimas’ (< rus. смычка); tusovkė ‘pasibuvimas, pobūvis, susibūrimas’ (< rus. тусявка); malaietka ‘nepilnametis’ (< rus. малолетка); stukačius ‘iskundėjas’ (< rus. стукач); mentai ‘policininkai’ (< rus. ленты); varanokas ‘policijos automobilis’ (< rus. воронок); atmazkė ‘pasiteisinimas’ (< rus. отмазка); ablomas ‘nesėkmė’ (< rus. облом); prikolas ‘kas nors juokinga, keista, įdomu’ (< rus. прикол); čiotka ‘puiku’ (< rus. чётко); dafiga ‘daug’ (< rus. до физу); zapadlo ‘nesékmė, kiaulystė, nepadorus elgesys’ (< rus. западло); bespredielas ‘anarchija, elgesio ribų nesilaikymas’ (< rus. беспредел); tronutas ‘keistas, trenktas’ (< rus. тронутый); čiochnutas ‘trenktas, pamšeš’ (< rus. чокнутый); putiovas ‘geras, šaunus, gražus’ (< rus. пущёвый); stopudovas ‘garantuotas’ (< rus. стмонюдовый); ubitas ‘prisirūkės žolės’ (< rus. убийтай)</i>	<i>vertinimai („kalkės“)</i> <i>šeštas ‘tarnas, žmogus, ižykantasis kitų paliepiimus’ (< rus. шестерка); primesti ‘įsivaizduoti’ (< rus. присмотреть); užrišti ‘liautis, mesti’ (< rus. завязать); stogas važiuoja ‘einama iš proto, neprotingai elgiamasi’ (< rus. крыва едем); išplauti pinigus ‘pateisinti nepadaroras pajamas’ (< rus. отмыть деньги); nereikia lia-lia ‘nepasakok nesąmonių!’ (< rus. не надо ля-ля); užvirsti košę ‘sukelti sumaištį, nemalonumus’ (< rus. заставить кашу); ant akies ‘apytikria’ (< rus. на глазок); Raudonoji armija ‘mėnesinės’ (< rus. Красная армия)</i>	<i>hibridai</i> <i>ant prikolo ‘šiaip sau’ (< rus. но приколу ‘неримтаи’); prie babkių ‘turtinges’ (< rus. нру бабкам); prasuki dielas ‘atliki iki galų kokį nors reikalą’ (< rus. нровернуть дело); užsigrūžinti ‘susimastyti’ (< rus. грузиться ‘1. tas pats’, ‘2. присигerti’); užsičiaišlinės ‘treniruoto kūno’ (< rus. накачанный); atsifubolinti ‘atsikratyti’ (< rus. отфумболовить); peržostkai ‘per daug smarkiai’ (< rus. жёстко); su pričiūdais ‘keistis’ (< rus. с приводами); bazarinti ‘plepēti’ (< rus. базарить); paimiti vierche ‘pirmauti’ (< rus. взять верх); paniūchinti ‘pausstyti narkotiku’ (< rus. понюхам); užsitarčiaišlinės ‘veikiamas narkotiku’ (< rus. затормозивший); biesintis ‘nervintis’ (< rus. бесписься)</i>
<i>Atsiranda papildomas konotacijos</i>	<i>dīsovas ‘pigus’ (< rus. дешевый); volosai ‘plaukai’ (< rus. волосы); ličikas ‘veidas’ (< rus. лицо); praznukas ‘šventė’ (< rus. праздник); abstanovkė ‘aplinka’ (< rus. обстановка); pachodkė ‘eisena’ (< rus. походка); drūzokas ‘draugas’ (< rus. другож); rebiatas ‘vaikinas’ (< rus. ребёнок); strišnas ‘bjaurus’ (< rus. смрадиль ‘кенте’); dūmoti ‘be reikalo susimastyti’ (< rus. думать) {tais ne žargonas, arba žargone – ne tiesiog iš rus k., o senas stilias slavimasy}; dzvanyti ‘skambinti telefonu’ (< rus. звонит); čiūdina ‘keista’ (< rus. ужно); padjom! ‘kelts!’ (< rus. подъём)</i>		
<i>Atsiranda naujų reikšmių (metaforinis perkėlimas)</i>	<i>domas ‘bendrabutis’ (< rus. дом ‘намас’); sundučiokas ‘rankinukas’ (< rus. сундучик ‘скринел’); kalakolčikas ‘nekaltas vaikinas’ (< rus. колокольчик ‘варпелис’); pavlapokas ‘lengvabūdis’ (< rus. поплавок ‘плүд’); ulyačka ‘extasy narkotiko atmaina’ (< rus. ульбочка ‘шпенсель’); samaliotas ‘ginekologinė kėdė’ (< rus. самолет ‘лёткувас’, prk. ‘svaigulos’); atvečiau ‘uztikrinu, garantuoju’ (< rus. омарашо ‘атсакау’)</i>		
<i>Semantiškai motyvuotas visiškas reikšmės pasikeitimasis</i>	<i>zajavas ‘pareikšta’ nuomonė’ (< rus. заява ‘pareikšmas į miliciją, pretencija’); pribombas ‘privalusmas’ (< rus. прибомбас ‘1. nereikalingi, neskoningi papuošalai, atitinkantis prestižo reikalavimus’ ‘2. (tuščias) pokštas, šmaikštus posakis’); majacintis ‘maišytis, painiotis po kojomis’ (< rus. маичити ‘дунксоти, шмекшти’, prk. ‘kurių laiką vaikščioti pirmyn ir atgal kam prieš akis’); najezdas ‘kabinėjimas’ (< rus. наезд прк. ‘spaudimas ką nors padaryti’); zaliotas ‘pinigų neturėjimas’ (< rus. зарём ‘staigus patekimas į nemalonią padėti, dažniausiai kalbant apie neplanuotą nėštumą’); žulkis ‘norintis kam nors pakentti žmogus’ (< rus. жулук ‘vagis, sukėlis’); žertva ‘nevykylis (norint pažeminti ar pajuokti)’ (< rus. жертва ‘auka’); mudakas ‘melagis’ (< rus. мудак ‘nevyrkėlis, kvalysis, niekšelis’); padisojke ‘dėvėtų drabužių krautuvė’ (< rus. но дешовоке ‘labai pigiai’); eiti na lieva ‘eiti blogais keliais’ (< rus. ходить налево ‘būti neįstikimam’)</i>		
<i>Semantiškai nemotyvuotas visiškas reikšmės pakitimas</i>	<i>zakūska ‘nieko vertas žmogus, tuščia vieta’ (< rus. закуска ‘užkandis’); čistaplotnas ‘tikras baikeris’ (< rus. чистоплотный ‘valyvas’); padlyza ‘nuolat pažadų neištešiantis žmogus, linkęs pavesti’ (< rus. подлиза ‘pataikūnas’); skuka ‘godus žmogus’ (< rus. скука ‘nuoboduly’); atchodai ‘bloga savijauta’ (< rus. отходы ‘atliekos’); nasosas ‘bučinio žmė’ (< rus. насос ‘siurblys, pompa’); morozas ‘kuris važinėja prabangiu automobiliu, pasipuošęs piršto storumo aukso grandinėle’ (< rus. мороз ‘saltis’)</i>		

tikrovei, kurią jie žymi ir atspindi, tai skolinantis žodžius kinta ne tik kalbos leksinė sistema, bet ir jos sąvokų sistema, visas kalbinis pasaulio modelis: „Skolinimas vyksta ne tik kalbinės sistemos lygiu, bet ir kognityviniu lygiu: skolinamas ne žodžiai, bet sąvokos, ne kalbiniai vienetai, bet aplinkinės tikrovės skaidymo ir net suvokimo bei įvertinimo būdai [...]. Pasiskolintos sąvokos ir jas perteikiantys kalbiniai vienetai dalyvauja formuojančių bei struktūrizuojančių kognityvinei bazei, vadinas, ir pačiai kalbinei sąmonėi“ [Брейтер 53, 64]. Iš tikrujų, skolinantis žodį, ligi šiol kalboje neturėjusį atitikmenų, pasiskolinama ir juo reiškiama sąvoka, o ir skolinantis jau esamo žodžio leksinį ekvivalentą, jis vis tiek išreiškia iš esmės kitą, ne tą pačią sąvoką, nes visiškai ekvivalentiškų

leksemų kalboje nėra. Vadinasi, žodžio semantinis laukas suskaldomas – senojo žodžio reikšmių laukas susiaurėja, jis „pasidalija” savo reikšmėmis su nauju ekvivalentu arba skolinys prisiima vieną iš siaurų reikšmių ir tokiu būdu pagimdo naują sąvoką, anksčiau atskiru vardu neegzistavusią. Bet kuriuo atveju šie procesai lemia naują tikrovės suskaidymo būdą, o kartu su juo – ir kitos žodžių tarpusavio santykį sistemos atsiradimą bei atitinkamą pasaulėvaizdžio pasikeitimą. Žinoma, kadangi kalbame apie žargoną, tokie reikšmingi procesai vyksta tik pačioje kalbos periferijoje ir liečia ne visą leksinę sistemą, o tik tam tikrą stilistiškai žymetą jos dalį. Vis dėlto pažymėtina, kokį būtent pasaulėvaizdžio fragmentą, kartu su atitinkamos leksikos rinkiniu, lietuvių kalba skolinasi iš rusų kalbos.

Straipsnis parašytas pranešimo, skaityto konferencijoje „Paribio tarmių ir kalbų problemos” (Šiaulių universitetas, 2001 m. balandžio 27 d.) ir išleisto pranešimų rinkinyje (Paribio tarmių ir kalbų problemos. – Šiauliai, 2001. – P. 170–180), pagrindu.

LITERATŪRA:

- Bossard J. H. S. The Bilingual Individual as a Person: Linguistic Identification With Status // American Sociological Review. – 1945, No. 10.
- Jacikevičius A. Daugiakalbystės psichologija (Apybraiža). – Vilnius, 1970.
- LŽV: Latviešu žargona vārdnica / Sast. I. Mirovics, A. Dubaus. – Rīga, 1996.
- Niceforo A. Le Génie de l'Argot: Essai sur les langages spéciaux, les argots et les parlers magiques. – Paris, 1912.
- Vogt H. Dans quelles conditions et dans quelles limites peut s'exercer sur le système morphologique d'une langue l'action du système morphologique d'une autre langue? // International Congress of Linguists, 6th (241).
- БСЖ: Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русского жаргона. – Санкт-Петербург, 2000.
- Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. – Благовещенск, 2000.
- Елистратов В. С. Арго и культура // Словарь русского арго. – Москва, 2000.
- Запесоцкий А. С., Файн А. П. Эта непонятная молодежь: Проблемы неформальных молодежных объединений. – Москва, 1990.
- Карлинский А. Е. О двух типах проявления взаимодействия языков // Психологические и лингвистические аспекты проблемы языковых контактов. – Калинин, 1978.
- Ларин Б. А. История русского языка и общее языкознание: Избранные работы. – Москва, 1977.
- Лепская Н. И. Язык ребенка (Онтогенез речевой коммуникации). – Москва, 1997.
- Лукашанец Е. Г. Лексические заимствования и их нормативная оценка (на материале молодежного жаргона 60–70-х гг.). – Москва, 1982.
- Лурия А. Р. Язык и сознание. – Ростов-на-Дону, 1998.
- Михеев А. В. Исследование процесса образования понятий и методика Выготского-Сахарова // Язык и когнитивная деятельность. – Москва, 1989.
- Радзиховский Л. А., Мазурова А. И. Слэнг как инструмент отстранения // Язык и когнитивная деятельность. – Москва, 1989.
- Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – Санкт-Петербург, 1996.
- Хайген Э. Процесс заимствования // Новое в лингвистике. – 1972, № 6.

NUORODOS:

- Čia galima prisiminti analogijas iš rusų kalbinės praktikos, kai norint suteikti savo kalbai atspalvį, būdingą, tarkim, gruzinų ar žydų įvaizdžiui liaudies sąmonėje, pavartojojami stilizuoti „gruziniški“ ar „žydiški“ pasakymai.
- Už malonai suteiktą galimybę pasinaudoti jo duomenų baze, pasinaudodama proga, noriu pareikšti Egidijui Zaikauskui nuoširdžią padėką.

- Kai kurie autorai nurodo, kad šis žodis kilęs iš veiksmažodžio *maccavam* ‘maišyti kortas’, kuris pradžioje vartotas tik kortų žaidimuose, bet po to pradėtas vartoti platesne prasme – apskritai ‘maišyti, judėti, trintis’, iš kur toliau – ‘stumdyti, susistumdyti (muštis)’, plg. tos pat šaknies rusų bendrinės kalbos žodį *nomacosovka* ‘muštynės’.
- Plg. Weinreich: „Leksikos maišymą gali lemti noras sukelti komišką efektą [...]. Tai kaip tik buvo viena iš priežasčių vokiškai kalbantiems skolintis iš jidiš, Paryžiaus žargono vartotojams – iš vokiečių ir t.t. [...] Atidžiau patyrinėjus matyti, kad JAV jidiš kalba kalbantieji, dėl savo kultūros išsaugojimo kuo labiausiai vengiantys nekontroliuojamą skolinių iš anglų kalbos srauto, tyčia vartoja anglizmus kaip komišką priemonę” [Вайнрайх 100].
- Idomu, kad latvių žargone *sunduks* reiškia ‘kvailys’ [LŽV, 141], plg. rusų žargono posakį *cynolyk c клопами* ‘kvailas žmogus; kaimietis’ [БСЖ, 574].
- Plg. rusų pasen. *прибаумка* ‘šmaikštus žodis ar posakis, (tuščias) pokštas’, *прибасить* ‘papuošti’ (iron.), *прибаска* ‘puošmena, šmaikštus žodelis’ [Елистратов 365].
- Kaip analogišką pavyzdį, rodantį šio reiškinio visuotinumą, galima pateikti rusų žargono *ништак*, kilusį iš vokiečių kilmės čigonų *nyšt* ‘ne’: tai stebėtinai daugiareikšmis žodis, vartojamas visų pirmą reikšme ‘viskas tvarkoj’, ‘viskas gerai’, bet gali reikšti ir ‘aciu’, ir ‘viso gerö’, ir ‘tieki to’, ir ‘sutarta’ ir daug ką kita [Запесоцкий, Файн 57].
- Gali būti, kad „neaiškius“ žodžius imasi suvokti dešimysis smegenų pusrutulis – būtent jis yra atsakingas už ryškias vaizdingas asociacijas.
- Plg. klaidingai prisiminamus kitos kalbos žodžius, kai lemiamą reikšmę turi forma, ne reikšmė, pvz: ‘селезенка’ → ‘селедка’ [Jacikevičius].

The borrowings from the Russian language in the present-day Lithuanian slang: their semantic „aura“ and the fate

Marija ZAVYALOVA

A part of the lexical system of the Lithuanian slang containing the borrowings from the Russian language has been discussed in the article. The material from Egidijus Zaikauskas' database (Vilnius University, the Department of the Lithuanian Language) collected by his students has been made use of in the article. Semantic changes of the words borrowed from the Russian language into the present-day Lithuanian slang have been analyzed: semantic classification of the borrowings has been made, some of the types of them have been distinguished considering the degree of semantic modification. The assumption could possibly be made that the borrowed lexicon come into contact with the new semantic system of the language through certain stages – beginning with direct shift of the meaning and ending with the ultimate destruction of the former semantic field, as well as with the emergence of a new wide diffusive meaning. This process of „washing out“ the semantics is stimulated by a vague understanding of the primary meanings of the borrowed words. This process is developing according to the universal regularities of the oblivion of the words. The occurring new meanings of the borrowings as well as their additional connotations serve as a reflection of the image of the crediting language with respect to the consumers. The article provides the analysis of linguistic phenomena; on the basis of sociolinguistic and psycholinguistic data their causes and directions are also interpreted. For the illustration contemporary Russian and Lettish slang as well as the examples from the „hipi language“ have been selected.

Ленинский пр., 32-а, корп. Б, Институт славяноведения,
Российская Академия Наук, Москва 117334, Россия,
el. p. marija_z@mtu-net.ru

Gauta 2001 11 10, spaudai įteikta 2002 05 27